

## Prikaz

Rukopis primljen 18. 3. 2015.

Prihvaćen za tisak 26. 3. 2015.

**Davor Nikolić***dnikoli@ffzg.hr*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatska

Gabrijela Kišiček, Davor Stanković: *Retorika i društvo*. Zagreb: Naklada Slap, 2014.

Kao šesnaesta knjiga u biblioteci "Spektar" Naklade Slap u listopadu 2014. objavljena je knjiga *Retorika i društvo*, autora dr. sc. Gabrijele Kišiček, više asistentice na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, i Davora Stankovića, dugogodišnjega fonetičara na Hrvatskoj radioteleviziji, a odnedavna *copywritera* i stručnjaka za komunikaciju u marketinškoj agenciji. Svoj retorički autoritet izgradili su višegodišnjim radom na Govorničkoj školi "Ivo Škarić", predavačkim iskustvom u različitim kolegijima na Odsjeku za fonetiku i drugim sastavnicama Sveučilišta u Zagrebu, brojnim govorničkim radionicama, ali i sada već plodnim znanstvenoistraživačkim radom prezentiranim i u inozemnim publikacijama te na međunarodnim znanstvenim skupovima. Kao autorski dvojac već su dobro poznati čitateljima *Prilike*, mjesečnika *Glasa koncila*, kroz kolumne u kojima već nekoliko godina iz retoričke perspektive pišu o aktualnim društvenim temama. Prateći javne govornike i njihov govor autori su se bavili širokim spektrom tema, što im je pružilo dobar temelj za cjelovitu knjigu. Dopunivši, teorijski proširivši i obogativši primjerima već postojeće članke autori su zapravo stvorili izvorni autorski rukopis – knjigu *Retorika i društvo*. U novoj koncepciji knjiga više nije tek vješt kolaž kolumni nego djelo koje problemski razmatra ulogu retorike u različitim područjima društvenoga života, od politike do poslovnih sastanaka. *Retorika i društvo* nije retorički priručnik niti knjiga tzv. samopomoći koja bi čitatelje trebala naučiti kako nastupati u javnosti. Esejistički stil kojim su oblikovana sva poglavlja zapravo upućuje na pravu narav knjige, njezin koncept problemskog razmatranja različitih pojava, prije svega u hrvatskome društvu, a koje se mogu sagledati iz prizme retorike.

Sama je knjiga podijeljena na pet poglavlja, koja pokrivaju očekivana tematska područja (politika, mediji, svečane prigode), ali i ponešto neočekivanija (poslovna komunikacija), dok završno poglavlje problematizira odnos pojedinca prema javnome

govoru. Svako je poglavlje popraćeno zasebnim popisima literature, koji osim kanonskih retoričkih djela donose mnoštvo recentnih inozemnih i hrvatskih radova o retorici i govorništvu. Popularnoznanstveni karakter knjige ogleda se u popratnome pojmovniku kojim se na odgovarajućim mjestima sažeto objašnjavaju retorički pojmovi, a također se donose i kratki životopisi znamenitih retoričara i govornika (od Platona do Chaïma Perelmana) te citati iz glasovitih govora.

U prvoj rečenici prvoga poglavlja knjige, *Retorika i politika*, naglašava se kako su ove dvije društvene aktivnosti povezane još od vremena antičke Grčke, čime se uspostavlja dijakronijski odnos prema terminu retorike naglašavajući njezinu svezremenu prisutnost i potrebu u demokratskim društvima. Autori podsjećaju kako se retorika razvila u demokratskom okruženju atenskoga polisa u 5. stoljeću prije Krista, ali kako je vrlo brzo postala sredstvom manipulacije u rukama (točnije ustima) sofista. Ipak i Platonov početno negativan stav prema retorici bit će ublažen u dijalogu *Fedar*. I autorski dvojac slijedi Platonovu misao o neutralnosti retorike ("u rukama dobrih ljudi postat će dobro, korisno oružje, a u rukama zlih ono štetno i opasno") te naglašava kako danas retorika nije samo podučavanje govorničkih vještina i verbalizacije misli koje sam govornik ne umije izraziti, nego je to disciplina "koja uči i kako razmišljati, kako logički povezivati i zaključivati, kako biti kreativan i originalan u osmišljavanju ideja". Ova prigodna definicija ujedno je i argument o nužnosti retoričkoga školovanja jer autori konstatiraju da još nije stvorena svijest kako je učenje retorike podjednako važno kao i učenje stranih jezika te ovladavanje informatičkim vještinama. U nastavku ovoga poglavlja kroz zanimljive se primjere progovara o kritičkome mišljenju, odnosno o aktivnome slušanju govora političara kao jedinome sredstvu obrane od političkih smicalica. Sam pojam smicalice i erističke retorike objašnjava se referencijom na filozofa Arthura Schopenhauera, ali i definiranjem osnovnih smicalica te pružanjem pomoći u obrani od njih. Govori se i o pogreškama u argumentaciji, postavlja se pitanje postoji li zasebna ženska retorika, a osobita se pozornost posvećuje ulozi emocija u argumentaciji kao još uvijek prijepornom mjestu u teoriji argumentacije. Referiranjem na retoričke autoritete, od Aristotela i Kvintilijana do Jeanne Fahnestock i Douglasa Waltona, ali i navođenjem brojnih suvremenih (pa i vlastitih) znanstvenih istraživanja, autori pokazuju kako njihova promišljanja nisu rezultat dnevnopolitičkih osvrta nego stručnog znanja iz područja retorike i teorije argumentacije.

Sljedeće poglavlje, *Retorika i mediji*, bavi se retoričkim aspektima informativnih emisija, nedovoljno razvijenim područjem glasnogovorništva, ali i televizijskim *talk-*

-*showovima* i govorom glumaca u hrvatskim sapunicama. U svim se temama autori pozivaju na relevantnu literaturu, ali upravo su zanimljivo odabrani i analizirani primjeri ono na čemu se postiže autorska vjerodostojnost. Autori ne pokazuju elitistički stav prema područjima svoga istraživanja jer s podjednakim znanstvenim i retoričkim žarom pristupaju problemima retoričkoga dizajna središnjih informativnih emisija i hrvatskim *glumotvorinama* (izvorna autorska stopljenica). Poglavlje se zaključuje umjetnošću uvjeravanja, tj. promidžbenim porukama, što je ujedno i prigoda da se na jezgrovit način dotakne i tema retoričkih figura.

Središnje poglavlje, *Retorika i posao*, premješta fokus interesa s isključivo javnoga govorenja pred velikim auditorijima prema svijetu poslovne komunikacije. Ovdje se donosi pregršt korisnih savjeta o dobrim i lošim neverbalnim znakovima te o govornoj eleganciji koji se nipošto ne mogu okarakterizirati kao trikovi. Riječ je prije svega o svezremenskim pravilima dobrog ponašanja, odnosno bontona. Iznimno su dobro obrađena poglavlja o vođenju poslovnih sastanaka i o pregovaranju, a popratni pojmovnik uvijek može poslužiti kao dobar podsjetnik na najvažnije elemente u dijaloškim retoričkim žanrovima. Naposljetku se autorski fokus premješta na zanimanja koja se percipiraju kao tipična retorička, a riječ je o nastavnicima, svećenicima, pravnicima i spikerima. Govoreći o retoričkome znanju kao ključnome u nastavničkome zanimanju autori podsjećaju kako "imati stručno znanje za nastavnika nije dovoljno, on to znanje mora moći i prenijeti", što je ujedno i prigoda da se istakne važnost retoričkog školovanja budućih nastavnika i predavača.

Četvrto poglavlje, *Retorika i prigode*, posvećeno je retoričkim poslasticama – prigodnim govorima. Kroz napatke o osmišljavanju i izvedbi svećanih prigodnih govora (zdravica, govora zahvale, nadgrobni i komemorativni govora) pokazuje se uz već dokazanu visoku analitičku razinu autora i njihova poetička strana. Govoriti lijepo i koristiti figure nije znak pretencioznosti i izvještačena izraza ako te figure proizlaze prirodno iz dobre namjere govornika. Tako je u dobrim ilustracijama koje su autori odabrali, a isto vrijedi i za njihov stil pisanja o ovoj temi. Kada primjerice pišu o komemorativnim i nadgrobni govorima te donose poznate ilustracije, naglašavaju kako preminuli ne mora biti istaknuti pojedinac jer "svaki život vrijedan je pohvale, svaki čovjek koji je svojim životom taknuo drugoga, svatko tko je ljepšim učinio život jednoga čovjeka, ljepšim je učinio svijet. I na tome mu treba reći hvala!". Ovdje je prigodno naglasiti kako Gabrijele Kišiček i Davor Stanković ove poruke ne donose samo u teoriji, nego potvrđuju i vlastitom praksom. Zahvalivši u predgovoru knjige svome prvome učitelju retorike *professoru emeritusu* Ivi Škariću istaknuli su kako se

upravo pod njegovim mentorstvom i razvila ljubav prema retorici. Njihova prva autorska knjiga time postaje i trajni materijalni oblik zahvale izgrađujući hrvatsku retoriku na znanstvenim temeljima svoga učitelja.

Završno poglavlje, *Retorika i čovjek*, na svojevrsan je način već najavljeno humanističkim porukama iz prethodne cjeline. Nakon što potencijalni čitatelj prođe kroz područja primjene retorike, a naši mu autori pokazuju i dokazuju kako je ono znatno šire od ustaljenog poimanja, logično će se zapitati: a kako bih ja mogao javno govoriti? Kako odagnati strah i tremu, kako govoriti dobrim glasom i pravilnim izgovorom? Kako se s mjerom služiti humorom, a što moram znati o standardnome hrvatskome jeziku kojim bismo se svi mi trebali javno služiti? Na sva ova i brojna druga pitanja čitatelj će odgovore jasno i sažeto pronaći upravo u ovome završnome poglavlju, kojim se autori osim kao retorički stručnjaci predstavljaju i u svome primarnome zanimanju, onome fonetičara.

Retorika i politika, Retorika i mediji, Retorika i posao, Retorika i prigode, Retorika i čovjek. Čak je i redosljed poglavlja potvrda o pomnome oblikovanju knjige: retorika se isprva promatra u suodnosu s politikom, svojim temeljnim područjem još od antike, a naposljetku se ona iz politike kao društvene aktivnosti vraća na čovjeka pojedinca. Iako knjiga naizgled nema zaključka, on se implicira iz predočene koncepcije čime se pokazuje kako je retorika uistinu vještina ljudi, za ljude i prije svega među ljudima.

Parafraza naziva osnovnoškolskoga predmeta Priroda i društvo kojom je oblikovan naslov knjige nije tek puki retorički ornament nego argumentacijski upotrijebljena figura koja otkriva dubinski složen koncept retorike i retoričkoga. Gledano s jedne strane, retorika je prisutna isključivo u ljudskome društvu i stoga se ona ne može promatrati odvojeno od njega. S druge pak strane, stavljanjem retorike na mjesto izvorne riječi *priroda*, autori nam poručuju kako je retorika prirodna vještina komuniciranja u društvu i za bolje društvo. Njihovo duboko uvjerenje vjerujem da će prepoznati i dalje pronositi svi budući čitatelji ove knjige, što će naše autore zasigurno poticati na nove kolumne i znanstvene radove koji će dovesti i do njihove nove autorske knjige. Do tada poželimo da naše društvo bude više retoričko, a samim time i prirodno.